

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ І ДЕРЖАВИ В КОРПОРАТИВНОМУ ІНВЕСТУВАННІ

SOME ASPECTS OF TERRITORIAL COMMUNITY AND STATE PARTICIPATION IN CORPORATE INVESTMENT

Суц О.П.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правового регулювання економіки*

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8619-8964>

e-mail: sushch_elen@ukr.net

Анотація: На підставі аналізу норм Закону України «Про інститути спільного інвестування» у статті досліджено проблемні аспекти участі територіальної громади і держави у інститутах спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондах).

Предметом статті є суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності інститутів спільного інвестування. Метою статті є визначення проблемних аспектів участі територіальної громади та держави в інститутах спільного інвестування та формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері корпоративного інвестування. Для досягнення поставленої мети поставлено таке завдання: дослідити норми Закону України «Про інститути спільного інвестування» та судову практику щодо проблемних аспектів участі територіальної громади і держави в діяльності інститутів спільного інвестування.

Проблематика участі територіальної громади і держави у правовідносинах з корпоративного інвестування є актуальною з огляду на те, що законодавством України не заборонено територіальній громаді і державі набувати корпоративних прав та бути учасниками корпоративних правовідносин, проте Законом України «Про інститути спільного інвестування» участь територіальної громади та держави в інститутах спільного інвестування забороняється, але не зважаючи на таку заборону на практиці існують випадки, що підтверджують таку участь.

Чинним законодавством України прямо і безпідставно заборонено територіальній громаді або державі бути учасниками інститутів спільного інвестування, при тому, що законодавство України передбачає можливість участі держави, або територіальної громади у корпоративних правовідносинах.

Норми Закону України «Про інститути спільного інвестування» містять заборону щодо участі територіальної громади і держави в корпоративних і пайових інвестиційних фондах, проте нічого не вказано про заборону придбання їх цінних паперів, що призводить до неоднакового застосування ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» та фактично створює обхід закону.

На нашу думку, ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» потребує доопрацювання шляхом внесення змін стосовно питання, хто може бути учасником інституту спільного інвестування. Означена норма повинна застосовуватися на практиці і тлумачитися однозначно.

Ключові слова: корпоративне інвестування, інститути спільного інвестування, пайові інвестиційні фонди, корпоративні інвестиційні фонди, корпоративні правовідносини, територіальна громада.

Annotation: Based on the analysis of the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions», the article examines the problematic aspects of the participation of the territorial community and the state in mutual investment institutions (mutual and corporate investment funds).

The subject of the article is public relations that arise in the field of mutual investment institutions.

The purpose of the article is to identify problematic aspects of the participation of the territorial community and the state in the institutions of mutual investment and to formulate proposals for improving the legislation in the field of corporate investment. To achieve this goal, the following task is set: to investigate the provisions of the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions» and case law on problematic aspects of participation of the territorial community and the state in the activities of collective investment institutions.

The issue of participation of the territorial community and the state in corporate legal relations is relevant given that the legislation of Ukraine does not prohibit the territorial community and the state to acquire corporate rights and be members of corporate relations, but the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions» participation of the territorial community and the state co-investment institutions are prohibited, but despite such a ban, in practice there are cases that confirm such participation.

The current legislation of Ukraine directly and unreasonably prohibits a territorial community or state to be members of collective investment institutions, despite the fact that the legislation of Ukraine provides for the possibility of participation of the state or territorial community in corporate legal relations.

The provisions of the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions» prohibit the participation of the territorial community and the state in corporate and mutual investment funds, but nothing is specified about the prohibition of the acquisition of their securities, which leads to unequal application of Art. 4 of the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions» and actually bypasses the law.

In our opinion, Art. 4 of the Law of Ukraine «On Joint Investment Institutions» needs to be finalized by amending the question of who can be a participant in a collective investment institution. This rule should be applied in practice and interpreted unambiguously.

Key words: corporate investment, mutual investment institutions, mutual investment funds, corporate investment funds, corporate legal relations, territorial community.

Постановка проблеми. На сьогодні участь в інститутах спільного інвестування – корпоративному інвестуванні стає все більш актуальною як для населення так і для юридичних осіб. Проблематика участі територіальної громади і держави у правовідносинах з корпоративного інвестування є актуальною з огляду на те, що законодавством України не заборонено територіальній громаді і державі набувати корпоративних прав та бути учасниками корпоративних правовідносин, проте Законом України «Про інститути спільного інвестування» участь територіальної громади та держави в інститутах спільного інвестування забороняється. Не зважаючи на таку заборону, в юридичній практиці існують випадки, що підтверджують таку участь. У зв'язку з цим, необхідним є дослідження норм Закону України «Про інститути спільного інвестування», який регламентує порядок здійснення діяльності й правовий статус інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів) з метою виявлення вагомих прогалин правового регулювання.

Стан дослідження. Дослідженням питань правового регулювання діяльності та інвестування через інститути спільного інвестування займалися такі вчені, як В. М. Бутузов [1], О. В. Гарагонич [2], М.Б. Данилюк [3], Ю. М. Жорнокуй [4], О. А. Слободян [5] та інші. Однак, у роботах указаних фахівців не приділено уваги питанням проблем правового регулювання та особливостей участі територіальної громади і держави у правовідносинах з корпоративного інвестування.

Метою дослідження є визначення проблемних аспектів участі територіальної громади та держави в інститутах спільного інвестування та формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері корпоративного інвестування. Для досягнення поставленої мети поставлено таке завдання: дослідити норми Закону України «Про інститути спільного інвестування» та судову практику щодо проблемних аспектів участі територіальної громади і держави в діяльності інститутів спільного інвестування.

Виклад основного матеріалу. Корпоративне інвестування – практичні дії інвесторів (фізичних, юридичних осіб) щодо розміщення в обмін на права, посвідчені акціями, інвестицій (матеріальних та нематеріальних активів) у статутний фонд корпоративного інвестиційного фонду, що провадить діяльність із залучення грошових коштів інвесторів із метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів у вигляді дивідендів або різниці між купівлею/продажем акцій, корпоративні права та нерухомість [6, с. 175]. Корпоративне інвестування здійснюється через участь в інститутах спільного інвестування (корпоративних або пайових інвестиційних фондах).

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» [7] учасник інституту спільного інвестування – особа, яка є власником цінних паперів інституту спільного інвестування. Крім того, ч. 4 ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» визначає, що особа, яка має намір набути статус учасника інституту спільного інвестування, цінні папери якого існують у бездокументарній формі, зобов'язана відкрити рахунок у цінних паперах у зберігача цінних паперів у порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему.

Учасники цивільних відносин набувають статус учасника інституту спільного інвестування з моменту набуття права власності на цінні папери інституту спільного інвестування відповідно до законодавства про депозитарну систему.

Фактично учасниками інститутів спільного інвестування є фізичні особи та юридичні особи. Стосовно можливості участі в корпоративному інвестуванні держави та територіальної громади виникають суперечності, оскільки ч.1 ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» закріплює, що держава або територіальна громада, а також юридичні особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25 відсотків, не можуть бути учасниками інституту спільного інвестування. Вказана норма в імперативному порядку вказує на заборону державі або територіальній громаді в участі в інституті спільного інвестування, проте вказівка на заборону придбання цінних паперів інститутів спільного інвестування – акцій корпоративних фондів та інвестиційних сертифікатів пайових фондів відсутня, і це, на нашу думку, є своєрідним обходом закону. Саме ця ситуація на практиці призводить до неоднакового застосування ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування».

Такий підхід законодавця є незрозумілим з таких причин:

- по-перше, корпоративний інвестиційний фонд – акціонерне товариство. Частиною 1 ст. 4 Закону України «Про акціонерні товариства» [8] визначено, що акціонерами товариства визнаються фізичні і юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій товариства. Тобто, держава і територіальна громада нарівні з фізичними та юридичними особами є учасником корпоративних правовідносин. Хоча корпоративні інвестиційні фонди створюються і діють як акціонерні товариства, проте на регулювання їх діяльність не поширюються норми Закону України «Про акціонерні товариства». Регулювання здійснюється Законом України «Про інститути спільного інвестування». Тобто з аналізу вказаної норми вбачаємо, що підхід законодавця є непослідовним та суперечливим. Нормами Закону України «Про акціонерні товариства», а також Господарським кодексом України [9], Цивільним кодексом України [10] та Законом України «Про місцеве самоврядування» [11]. державі та територіальній громаді дозволено приймати участь у господарських товариствах (стовідсотково в статутному капіталі товариства, або приймати участь в створених господарських товариствах), а Закон України «Про інститути спільного інвестування» імперативно забороняє таку участь. Вказане призводить до колізій правового регулювання, і, як наслідок, до порушення прав суб'єктів корпоративних правовідносин.

Яскравим прикладом означеної проблематики є Рішення Господарського суду м. Києва від 28.07.2020 року у справі № 910/6781/20 про визнання договору придбання цінних паперів інституту спільного інвестування недійсним. Суд встановив, що позивач (ПАП «Аграрний фонд») є суб'єктом господарської діяльності державного сектора економіки (єдиним засновником (учасником) позивача є Кабінет Міністрів України з часткою у статутному капіталі – 100%). Між Позивачем і відповідачем «Закритим не диверсифікованим венчурним корпоративним інвестиційним фондом» укладено «Договір про придбання цінних паперів інституту спільного інвестування № 25-2016 від 25 квітня 2016 р.». Сама назва договору свідчить, що його учасники чітко усвідомлювали, що емітентом цінних паперів є інститут спільного інвестування. Договором визначено вид цінних паперів, які придбаває позивач: прості іменні акції бездокументарної форми випуску. Придбання акцій без набуття прав акціонера товариства юридично не можливо. Оспореним договором створено правовідносини акціонера (позивача) та емітента акцій (відповідача). Частина 1 ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» містить чіткий імперативний припис: держава або територіальна громада, а також юридичні особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25 відсотків, не можуть бути учасниками інституту спільного інвестування. Наведена правова норма не містить прямої заборони придбання цінних паперів інститутів спільного інвестування суб'єктами державного сектору економіки, проте таке придбання є юридично неможливим без набуття правового статусу учасника. Відповідно, укладення правочину з придбання акцій інституту спільного інвестування заснованим на державній власності суб'єктом є порушенням імперативного позитивно-правового припису ч.1 ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування». У даному випадку позивач є юридичною особою, заснованою на державній власності (частка – 100%) і безумовно входить до кола осіб, на яких розповсюджується імперативний припис. Виходячи з наведеного, суд встановлює факт вчинення на момент укладення оспореного договору його учасниками господарського правопорушення та вирішив визнати недійсним договір про придбання цінних паперів інституту спільного інвестування [12].

Крім того, звертає на себе увагу формулювання ч. 1 ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» держава або територіальна громада, а також юридичні особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25 відсотків, не можуть бути учасниками інституту спільного інвестування. Якщо виходити з принципу «дозволено все, що не заборонено», то держава або територіальна громада можуть опосередковано приймати участь в інститутах спільного інвестування через юридичних осіб, частка

державної або комунальної власності в яких є меншою 25 відсотків. Поза сумнівом, що державі або територіальній громаді будуть належати корпоративні права у статутному капіталі такої юридичної особи. І така юридична особа може стати учасником інституту спільного інвестування. Далі залежить від виду інституту спільного інвестування:

1) юридична особа, частка державної або комунальної власності в яких є меншою 25 відсотків стає учасником корпоративного інвестиційного фонду – шляхом придбання акцій корпоративного інвестиційного фонду, або приймає участь у його створенні (є засновником). У випадку створення корпоративного інвестиційного фонду юридична особа, частка державної або комунальної власності в яких є меншою 25 відсотків передає до статного капіталу корпоративного фонду гроші, або майно і взаємін отримує у власність акції корпоративного інвестиційного фонду, пропорційно сумі внеску, та набуває корпоративних прав з них.

Метою участі у корпоративному фонді є отримання прибутку від подальшого розміщення грошових коштів у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість або отримання різниці між купівлею та продажем акцій. Звернемо увагу, що ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інститути спільного інвестування» фактично дублює ст. 4 цього ж закону і вказує на те, що корпоративний інвестиційний фонд не може бути заснований юридичними особами, у статутному капіталі яких частка державної або комунальної власності перевищує 25 відсотків. Проте, також нічого не зазначено про ситуацію, коли частка державної або комунальної власності не перевищує 25 відсотків, тобто є меншою.

2) юридична особа, частка державної або комунальної власності в яких є меншою 25 відсотків може бути учасником пайового інвестиційного фонду. Така можливість передбачена ст. 45 Закону України «Про інститути спільного інвестування» учасник пайового фонду – юридична або фізична особа, яка є власником інвестиційного сертифіката такого фонду.

В даному випадку участі, юридична особа право власності на передане майно не втрачає. Таке майно належить учасникам пайового фонду на праві спільної часткової власності і перебуває в управлінні компанії з управління активами та обліковуються нею окремо від результатів її господарської діяльності (ч. 1 ст. 41 Закону України «Про інститути спільного інвестування»).

Тобто, якщо частка держави або територіальної громади в статутному капіталі юридичної особи, наприклад, 23 відсотки – участь в корпоративному інвестиційному фонді або пайовому фонді прямо не заборонена, а якщо 25 відсотків – заборонено законом. Також заборонено законом територіальній громаді або державі самостійно набувати статус учасника інституту спільного інвестування. Незрозуміло з яких аргументів виходив законодавець встановлюючи такі обмеження.

- по-друге, виникає питання стосовно відсоткового критерію щодо заборони участі в інституті спільного інвестування юридичної особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25 відсотків. Чому саме 25 відсотків? Можливо, таких юридичних осіб законодавцем разом з державою та територіальною громадою віднесено до суб'єктів господарювання державного сектора економіки. Проте, відповідно до ч. 2 ст. 22 ГК України суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що чинним законодавством України прямо і безпідставно заборонено територіальній громаді або державі бути учасниками інститутів спільного інвестування, при тому, що законодавство України передбачає можливість участі держави, або територіальної громади у корпоративних правовідносинах.

Норми Закону України «Про інститути спільного інвестування» містять заборону щодо участі територіальної громади і держави в корпоративних і пайових інвестиційних фондах, проте нічого не вказано про заборону придбання їх цінних паперів, що призводить до неоднакового застосування ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» та фактично створює обхід закону.

На нашу думку, ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» потребує доопрацювання шляхом внесення змін стосовно питання, хто може бути учасником інституту спільного інвестування. Означена норма повинна застосовуватися і тлумачитися в юридичній практиці однозначно, адже основна мета законодавства – регулювання суспільних відносин належним чином.

Якщо виходити з позиції законодавця щодо заборони участі територіальної громади або держави в інвестиційних фондах, то було б доцільно викласти ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування» в такій редакції «державна або територіальна громада, а також юридичні особи, в яких є частка державної або комунальної власності, не можуть бути учасниками інституту спільного інвестування та не можуть придбати цінні папери інститутів спільного інвестування».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутузов В. М. Правові та організаційні засади функціонування інститутів спільного інвестування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2000. 224 с.
2. Інститути спільного інвестування. Правове регулювання господарської діяльності зі спільного інвестування : монографія / О. В. Гарагонич та ін. Київ : Гельветика, 2014. 215 с.
3. Данилюк М. Б. Корпоративні інвестиційні фонди як учасники цивільних правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 259 с.
4. Інвестиційне право : підручник / Ю.М. Жорнокуй, О.М. Шуміло, О.П. Суц та ін.. ; за заг. ред. Ю.М. Жорнокуя, Х. : Право, 2015. 512 с.
5. Слободян О. Правова природа управління пайовим інвестиційним фондом. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №12. С. 36–39;
6. Суц О.П. Цивільні правовідносини з корпоративного інвестування : монографія. Харків : Право, 2017. 200 с.
7. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI / *Верховна Рада України*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2012_07_05/T125080.html.
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст. 384.
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
11. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
12. Рішення Господарського Суду міста Києва від 28.07.2020 у справі № 10/6781/20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90669608>.